בא ג

א. בפסוק „והי׳ כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים גו׳״ (שבסוף פרשת־נו[1]) מעתיק רש״י את התיבות „כי ישאלך בנך מחר״ ומפרש: יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן [הנאמר בספר יהושע[2], כשחזרו לעבר הירדן לאחרי כיבוש וחלוקת[3] ה־ארץ].

מקורו של פרש״י זה הוא (לכאורה) במכילתא כאן[4], וז״ל: יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן, מה זאת הרי מחר לאחר זמן, מחר יהי׳ האות הזה [הנאמר לעיל[5] במכת ערוב] הרי מחר עכשיו, מחר יאמרו בניכם לבנינו הרי מחר ל־אחר זמן.

והנה הטעם שהשמיט רש״י הרא׳ ש־„יש מחר עכשיו״ מן הכתוב „למחר יהי׳ האות הזה״, לכאורה הוא (כמ״ש במפר־שים[6]) מפני שאין רש״י זקוק לרא׳ שיש מחר שהוא עכשיו, שהרי זהו הפירוש הפשוט של „מחר״ בכל מקום, ועוד, ש־„עיקר[7] הכוונה לפרש כאן מחר שהוא לאחר זמן״.

אבל עפ״ז צ״ע — מדוע מביא רש״י הקדמה זו („יש מחר שהוא עכשיו״) כל עיקר? הרי בהקדמה זו אין חידוש, ו־הול״ל בקיצור „יש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כו׳״?

ולהעיר שלקמן בפ׳ ואתחנן[8] עה״פ „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו׳״, כתב רש״י בקיצור „כי ישאלך בנך מחר, יש מחר שהוא אחר[9] זמן״, מבלי להקדים „יש מחר שהוא עכשיו״. אלא שי״ל ששם החידוש הוא להיפך — שיש מחר שהוא בריחוק זמן רב, לאחר כמה דורות, עד שנשכח ענין יצי״מ[9] ושואלים „מה העדות גו׳״.

ב. גם יש לדייק בלשונו של רש״י בהרא׳ שמביא ש„יש מחר שהוא לאחר זמן״ — „וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן״ — דלכאורה:

א) ברובם המכריע של הראיות ש־מביא רש״י לדבריו מפסוק בתנ״ך, אין דרכו לכתוב באיזה המשך (או באיזה ענין) נאמר הפסוק אלא רק מעתיק לשון הכתוב; ומדוע מדגיש רש״י כאן שכתוב

---

1) יג, יד.

2) כב, כד. וראה שם, כז־כח. — ולהעיר שבדפוס א׳ וב׳ וכת״י רש״י (שתח״י) הועתק הכתוב דיהושע בערבוב לשונות פסוקים הנ״ל.

3) פרש״י מטות לב, כד.

4) וכן בתנחומא פרשתנו יג.

5) וארא ח, יט (ושם „למחר״). ולהעיר שב־תנחומא (וכן ביל״ש כאן. וראה מכילתא מהדורת האראוויץ) מביא עוד ראי׳ מ„מחר אנכי נצב על ראש הגבעה״ (בשלח יז, ט). ועד״ז במדרש לקח טוב (ובלקח טוב שם משמיט הרא׳ על „מחר לאחר זמן״!). וצ״ע הטעם שמובאים כתובים אלו דוקא. ואכ״מ.

6) נחלת יעקב כאן.

7) ו, כ.

8) כ״ה בדפוס א׳ ודפוסי רש״י שלפנינו (ולא „לאחר״, כפרש״י (וכן במכילתא) פרשתנו כאן). ובדפוס ב׳ וכמה כת״י רש״י (שתח״י) „לאחר״.

9) אבל ראה לקמן הערה 28. וראה לקמן סעיף ו והערה 41.

זה נאמר גבי „בני גד ובני ראובן"[10]? ועכצ"ל שע"י הוספה זו נתוסף ביאור והבנה בהראי' ש„יש מחר שהוא לאחר זמן".

ב) מהו טעמו של רש"י שהוא מקדים „בני גד" ל„בני ראובן"[11] — והרי ראובן הבכור? וגדלה התמי': רש"י מהפך סדר מכפי שהוא בכתובים דיהושע (שמם ראייתו[12]), שהכתוב מקדים בהם — בכל פעם — בני ראובן לבני גד!

ג) מדוע מביא רש"י הראי' ש„יש מחר לאחר זמן" מכתוב זה („דבני גד ובני ראובן"), ולא מפסוק הנאמר לפנ"ז בספר יהושע[13] — „למען תהי' זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם"? ויתירה מזו: מהו הצורך להביא לו „חבר" מנביאים — והרי יש פסוק מפורש בחומש, בפ' ואתחנן, כנ"ל — „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו'" (שפשוטו ש"מ שכבר נשכחה יצי"מ, וכמפורש ברש"י שם כנ"ל „יש מחר שהוא אחר זמן[14]).

[ואף שראי' זו שבפרש"י היא המובאת במכילתא כנ"ל — הרי (א) גם במכילתא צריך ביאור טעם הדבר, (ב) נת' כמ"פ שאין ענינו של רש"י בפירושו עה"ת להעתיק דרשות רז"ל אלא רק כשהן לפי פשוטו של מקרא. ועכצ"ל שלהבנת פסוק דידן, מוכרח להביא הראי' דוקא מהפסוק דבני גד ובני ראובן].

גם יש להבין מדוע מעתיק רש"י בד"ה גם התיבות „כי ישאלך בנך", אף ש(לכאורה) מפרש כאן רק תיבת „מחר".

ג. ויובן זה בהקדם משנ"ת כמ"פ ע"ד דרכו של רש"י בפירושו עה"ת — שסגנונו בפירושו הוא סגנון ברור, שכדי להבינו אין צורך בעיון בהבנת מקורות רש"י, ועד שהוא מובן גם לתלמיד שאינו שייך אלא להבנת פשוטו של מקרא, שזהו — כדברי חז"ל במשנתם[15] — „בן חמש למקרא".

ומזה מובן, דגם כאשר רש"י משתמש בלשון חז"ל, כוונתו למשמעות הפשוטה של לשון וביטוי זה, אף שיתכן ולשון זו מתפרשת (במקורה) בחז"ל באופן אחר.

ועד"ז בענייננו: מ"ש רש"י „יש מחר שהוא עכשיו", כוונתו לפשוטה של תיבת „עכשיו", היינו שיש „מחר" (שאין פירושו יום הבא לאחר יום זה — כ"א הבא לאחרי המאורע, אע"פ) „שהוא עכשיו" ממש[16], מיד ביום זה. דכיון שבא לאחר המאורע שעוסקים בו, ה"ז „מחר"[17].

---

10) וגם במכילתא ליתא הדגשה זו.

11) בא' מכת"י רש"י שתח"י — „דבני ראובן ובני גד".

12) ולא מפ' מטות (לב, א ואילך) שמקדים בכל השקו"ט (לבד מהקדמתה) גד לראובן.

13) ד, ו (ובמצו"ד שם: ר"ל לאחר זמן). וכן שם, כא.

14) אלא י"ל שאינו מביא מפ' ואתחנן כי ה' נושאים בשני הכתובים דומים זל"ז, ורוצה להביא לו חבר מלשון „מחר" בנושא אחר.

אבל להעיר ממש"נ לעיל (ויצא ל, לג) „ועתה בי צדקתי ביום מחר", שהכוונה „לאחר זמן" ולא יום המחר.

15) אבות ספ"ה.

16) ולהעיר ממדרש לקח טוב כאן „יש מחר לאחר זמן ויש מחר בקרוב" (ולא כל' המכילתא — „עכשיו"). ועד"ז הוא ל' הרד"ק (בס' השרשים מע' מחר): הוא היום שיבא אחר היום שהוא בו, ויש שאינו בקרוב אחר היום כי אם לאחר זמן ברחוק.

17) ראה ראב"ע כאן: כי מחר חסר אל"ף והטעם מה שהוא אחר היום. וראה רד"ק שבהערה הקודמת.

וי"ל שאין רש"י צריך להביא ראי' לפירוש זה —

[וי"ל דזהו הטעם שלא הביא רש"י הראי' שבמכילתא ל"יש מחר שהוא עכ־שיו" ממש"נ "למחר יהי' האות הזה" — כי במכילתא הכוונה ב"עכשיו" היא ליום שלאחריו (ונקרא "עכשיו" לגבי "מחר שהוא לאחר זמן"), משא"כ בפרש"י ה־כוונה היא ש"יש מחר שהוא עכשיו" כ־פשוטו, בהווה, ובמילא אין להכתוב "למחר יהי' האות הזה" שייכות לכאן].

ולפי זה מתבאר המשך דברי רש"י: לפי הפירוש הרגיל בתיבת "מחר" — יום שלאחרי יום זה — תמוה, מדוע תהי' שאלת הבן "מחר" דוקא? אם הבן אינו מבין טעמה של המצוה, מדוע אינו שואל תיכף בשעת מעשה, היום, אלא מחכה עד למחרתו[18]?!

ולכן מבאר רש"י, ש"מחר" אין מובנו בכל מקום כפשוטו — מחרת היום — כי יש בו עוד פירושים (המתאימים כל אחד לתוכן הכתוב, הענין שבו נאמר): "יש מחר שהוא עכשיו", כלומר, הזמן הבא תיכף לאחרי הדבר או המעשה (שביום זה) — ה"ז "מאחר", "מחר"[17]: "ויש מחר שהוא לאחר זמן" — ביום מימים של־אחריו, או שנים, או דורות העתידים לבא:

ורש"י ממשיך "כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד כו'", היינו שבנדו"ד, הפירוש דתיבת "מחר" הוא (לא "עכשיו" אלא בדוקא) — "לאחר זמן", וכמבואר במפרשים[19], ששאלת הבן לא תתכן אלא "לאחר זמן", "דהא (אם מדובר בבן של זמן ותקופה זו הרי) ראה וידע יציאת מצרים וכל המכות ושלא הספיק בצקת להחמיץ[20] אלא ודאי מחר הוא לאחר זמן".

ד. ולפי זה יש לבאר גם מדוע הוצ־רך רש"י להקדים "יש מחר שהוא עכ־שיו" — אף שזה אינו הפירוש ד"מחר" בפסוק זה — ובהקדמה:

נוסף על הקושי הנ"ל שבפסוק זה — איך מתאים כאן הלשון "מחר", יש כאן גם קושי כללי יותר: למאי נפק"מ הד־גשה זו כאן, ששאלת הבן תהי' "מחר"? ובפרט, שתוכן זה — שאלת הבן — כבר מצינו לעיל בפרשה[21], "והי' כי תבואו אל הארץ גו' ושמרתם את העבודה ה־זאת, והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא גו'" — ושם לא נאמר ששאלת הבן תהי' "מחר"; ומדוע כאן מדגיש הכתוב ששאלת הבן "מה זאת" תהי' "מחר"?

ואין לתרץ כי שם זה מובן מעצמו, כי הכתוב מקדים "והי' כי תבואו אל הארץ גו'", ובמילא פשוט שאין המדובר ב־שאלת הבן בזמן יצי"מ אלא בשאלה "לאחר זמן" (כשיבואו אל הארץ)[22] ואין צורך לכתוב "מחר" — כי גם כאן מפורש (כהקדמה לשאלת הבן) "והי' כי

כי זהו תוכן הפשוט ד(חידוש) "מחר", לא שבא השמש ואח"כ זרח השמש, אלא שזהו לאחר המאורע (בו מדובר שאירע היום).

18) ראה — ע"ד הדרוש — כלי יקר כאן.

19) נחלת יעקב כאן. וראה גם עץ יוסף ל־תנחומא כאן. פי' זה ינחמנו ומרכבת המשנה על המכילתא כאן.

20) מלשון זה (דהנח"י) משמע שמפרש ששאלת הבן היא בעניני פסח. אבל ראה לקמן סעיף ו שע"פ פשוטו של מקרא קאי במצות בכור. וראה מרכבת המשנה שבהערה הקודמת.

21) יב, כה־כז.

22) כ"ה בפשטות, שכתוב זה קאי בפסח דורות (שבפסוק שלפנ"ז) ולא בפסח מצרים (לפני פניו — שם, כא־כג). וראה פרש"י (שם, כז): על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם.

יביאך ה' אל ארץ הכנעני גו'"[23], וא"כ אין המדובר בשאלת הבן בדור יצי"מ, והדרא קושיא לדוכתא – מדוע מוסיף הכתוב כאן תיבת „מחר"?

ועכצ"ל שאין כוונת הכתוב בהוסיפו תיבת „מחר" כדי להדגיש הזמן, מתי תהי' שאלת הבן (עכשיו או לאחר זמן), אלא לבאר סיבת השאלה.

הסברת הענין:

יש שאלת „בנך" שסיבתה היא רק – היותו „בנך", כלומר, להיותו בן שחסרים לו הלימוד והידיעות, ולכן כשרואה דבר שלא למד טעמו עדיין הרי הוא שואל „מה זאת" [אלא שבזה גופא ישנם כמה אופנים ודרגות, וכמו שמביא רש"י כאן בד"ה שלאח"ז ש„דברה תורה כנגד ארבעה בנים, תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה" – אבל הצד השווה בכולם הוא, ששאלותיהם באות משום שהם בנים, שעדיין לא למדו כו']).

וזוהי הדגשת והוספת התורה כאן „כי ישאלך בנך מחר" – שסיבת שאלה זו אינה רק בגלל זה שהוא בן (כהשאלה דלעיל – „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם"), אלא בעיקר מפני שהמדובר הוא ב„מחר"[24]: זה ש־נמצאים בזמן אחר ובתקופה אחרת[25] הוא הגורם שאלה זו. וכדלקמן סעיף ו.

ה. עפ"ז מובן הטעם שלא הסתפק רש"י לכתוב בקיצור „מחר – לאחר זמן", אלא מאריך בפירושו: (א) מקדים „יש מחר שהוא עכשיו", (ב) מביא ראי' ודוגמא ל„יש מחר שהוא לאחר זמן" ממש"נ ביהושע „מחר יאמרו בניכם ל־בנינו", (ג) מוסיף בסוף הראי' „דבני גד ובני ראובן":

הפירוש ב„יש מחר שהוא לאחר זמן" אפשר להסבירו בשני אופנים:

א) גם לפי זה, „מחר" הוא מושג ו־שיעור של זמן, אמנם אין זמן זה מוגבל דוקא ליום הבא לאחרי יום זה, אלא הוא כולל כל יום „מחר" מימים שיבואו ב־עתיד[26]. ב) „מחר" אינו מושג הנקבע לפי סדר הזמנים, אלא תלוי ומתייחס לה־נושא שעוסקים בו, שהזמן שלאחר נושא זה נקרא „מחר" לגבי הזמן ההווה[27], שלפי זה הכוונה ב„לאחר זמן" אינה רק לעתיד סתם, אלא לתקופה חדשה, הבאה לאחרי סיום התקופה שבהווה.

וי"ל, שלפירוש רש"י כאן, התואר „מחר . . לאחר זמן" הוא במובן השני – תקופה חדשה לגמרי (וזוהי הסיבה ל־שאלת הבן). ולכן מקדים רש"י „יש מחר שהוא עכשיו" – כדי להוכיח שתיבת „מחר" יכולה להתפרש לא רק בתור שיעור של זמן, אלא גם במובן של „אחר כך", ובמובן כזה – „יש מחר שהוא עכשיו" בהווה (ונקרא „מחר" משום שבא לאחר המעשה): שמזה מובן גם בנוגע ל„יש מחר שהוא לאחר זמן" – שאין הכוונה רק שהוא ענין של עתיד (סתם), אלא שהוא בא לאחרי (סיום) תקופת ההווה.

---

23) יג, יא – וכפירוש הראשון (והעיקרי) ב־פרש"י. וראה לקמן סעיף ז.

24) ולכן מעתיק רש"י בהד"ה גם התיבות „כי ישאלך בנך" – להדגיש החידוש בסיבת שאלת הבן שבכתוב זה.

25) וזהו גם מובנו של „בנך" בכתוב זה – דור של „בנך", דור הבא (ולא „בנים" במובן המצומצם).

26) ראה ל' הרד"ק שנעתק לעיל הערה 16.

27) וגם „מחר" כפשוטו נק' כן מפני שבא „אחר היום" (כנ"ל הערה 17).

ולכן הביא רש"י הראי' מהכתוב „מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן" דוקא (ולא דפ' ואתחנן „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו'", או ממש"נ ביהושע „כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם") — כי דוקא בפסוק זה מודגש ביותר ש־אפשריות אמירה זו היא רק מפני ש־נמצאים בתקופה חדשה לגמרי — „יאמרו בניכם לבנינו", דור חדש ומשני הצדדים, ורק משום כך אפשר שתהי' אמירה כזו[28].

וכמובן מפשטות הסיפור ביהושע שם, שכאשר חזרו בני גד ובני ראובן לעבר הירדן, לאחרי קיום הבטחתם למשה „ואנחנו[29] נחלץ חושים לפני בני ישראל גו' עד התנחל בני ישראל איש נחלתו", הקימו שם מזבח, והסבירו טעמם לשאר בנ"י, שזהו „עד . . בינינו ובניכם ובין דורותינו"[30], שאם „מחר[31] יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישר־אל, וגבול נתן ה' בינינו וביניכם גו' את הירדן גו'", יאמרו „ראו[32] את תבנית מזבח ה' אשר עשו אבותינו גו'" — וחשש זה, ש„גבול נתן ה' בינינו וביניכם", אין לו מקום כלל כל משך ימי הדור ההוא, שהרי בני גד ובני ראובן מסרו נפשם בפועל עבור שאר בנ"י כדי להנחילם את ארצם. ורק בדור שלאח"ז, כאשר ישנם רק „בנים" — „בניכם" ו„בנינו", אזי יתכן שישכחו מעשיהם של בני גד ובני ראובן ויעלה על הדעת שיש „גבול" והפסק בינם ובין שאר ישראל.

ובזה מוסבר ג"כ דיוקו של רש"י, שמקדים „בני גד" ל„בני ראובן" — כי אף שראובן הוא הבכור ונזכר בדרך כלל לפני גד, מ"מ בענין מסירת נפשם ומלחמתם עבור כל ישראל, קדמו בני גד לבני ראובן [וכמו שהביא רש"י[33] שבני גד היו גבורים „שכן נאמר בגד[34] וטרף זרוע אף קדקד", וכמשנ"ת ב־מק"א[35] שבענין המלחמה היו בני ראובן טפלים לבני גד, ולכן מצינו בכ"מ הלשון „בני גד ובני ראובן", שמקדים בני גד לבני ראובן] — וזוהי ההדגשה כאן, דכיון שהמדובר ב„בני גד ובני ראובן" שמסרו נפשם עבור שאר ישראל, לכן כל החשש ד„יאמרו גו'" שייך רק „מחר לאחר זמן" — לאחרי קום דור חדש של בנים שאינם זוכרים מעשה בני גד ובני ראובן, כנ"ל.

---

28) משא"כ בסיפור דיהושע ע"ד „האבנים ה־אלה" שאין הכרח שמדובר בתקופה חדשה. וראה רד"ק שם (ד, כא): אשר ישאלון בניכם הנולדים הקטנים ואשר יולדו.

וכן בפ' ואתחנן, אף שמתוכן הפסוקים שם מובן שהשאלה היא לאחרי כמה דורות, שכבר נשכח ענין יצי"מ (כנ"ל ס"א) — מ"מ, בתיבות „כי ישאלך בנך מחר" עצמן, אין מודגש שמדובר בתקופה חדשה (משא"כ בכתוב „מחר יאמרו בניכם לבנינו", כנ־פנים).

ולהעיר, שע"פ משנ"ת במ"א (הובא לקמן הערה 38 בסופה) שאין השאלה „מה העדות גו'" בעניני פסח דוקא, אלא בנוגע לכללות ענין התומ"צ, הרי עיקר סיבת השאלה, לכאורה, היא (לא משום שנשכח ענין יצי"מ, אלא) מפני שהמדובר בבן שלא למד עדיין כו' ע"ד תומ"צ [אלא שבנוגע לדור שנכנס לארץ, גם אצל בניהם לא תתכן שאלה כזו „מה העדות גו'", כ"א רק אצל „בנך (של) מחר"]. ואכ"מ.

29) מטות לב, יז־יח. וראה גם שם, כז. לב.

30) יהושע כב, כז.

31) שם, כד־כה.

32) שם, כח.

33) מטות שם, יז.

34) ברכה לג, כ.

35) לקו"ש ח"ט ע' 1 ואילך ובהערות שם. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 392 הערה 14.

ו. אמנם לפי זה יש לתמוה, מהו החילוק בין שאלת הבנים לעיל – „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גו'", והשאלה כאן בסוף פרשתנו „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת", שדוקא כאן סיבת שאלתו היא – „מחר" (היותו בתקופה חדשה)?

ויש לבאר זה בפשטות – על פי ה־חילוק בין תוכן השאלות:

השאלה דלעיל היא בנוגע לקרבן פסח, שמקודם ציוותה תורה[36] „והי' כי תבואו אל הארץ גו' ושמרתם את העבו־דה הזאת" (דהבאת קרבן פסח), וע"ז ממ־שיך הכתוב[37] „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גו' ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח גו'"; משא"כ כאן בסוף הפרשה מדובר אודות מצות בכור[38], כמפורש בתחלתה[39] „והי' כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני גו' והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה גו' וכל פטר חמור תפדה בשה גו' וכל בכור אדם בבניך תפדה", וע"ז ממשיך הכתוב[40] „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים גו' ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו' על כן אני זובח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה".

ועפ"ז מובן גם החילוק בסיבת ה־שאלות:

הענין דיציאת מצרים (בכלל) לא שייך שישכח מבני ישראל[41], שהרי בכל יום ויום מזכירים וגם עושים כמה עני־נים „זכר ליציאת מצרים"[42], והשאלה ד־„מה העבודה הזאת לכם" בליל פסח באה מחמת שהמדובר ב„בן" שלא למד עדיין וכו';

משא"כ בנוגע למצות בכור יש הבדל באיזה דור המדובר: הדור של יוצאי מצרים, בודאי היו יודעים וזוכרים הצלת הבכורים שביניהם, ולכן כאשר ציווה הקב"ה[43] (ביום ט"ו ניסן) „קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל גו' לי הוא" – כפרש"י „קניתים ע"י ש־הכיתי בכורי מצרים" – לא הי' אצלם מקום לשאלה, שהרי הם עצמם קנויים להשם, ע"ז שהצילם ממות; ורק כשיקום דור חדש, שלא היו במצרים, הרי אצלם שייכת השאלה בנוגע למצות בכור – „מה זאת", ויש צורך להסבירם, כי היות ש„ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו'" – „על כן אני זובח לה' כל פטר רחם גו'".

ז. ע"פ הנ"ל שכאן המדובר במצות בכור – יש לומר עוד טעם שרש"י מקדים בתחילת פירושו „יש מחר שהוא עכשיו":

---

36) יב, כה.

37) שם, כו־כז.

38) במכילתא (סוף פרשתנו), וכן בהגדה של פסח, איתא שגם שאלה זו היא בשייכות לפסח, אבל לפי פשוטו של מקרא אין המדובר בפסח אלא במצות בכור, כבפנים.

וכ"ה בתיב"ע, ספורנו ואוה"ח [ומסיים: ורז"ל אמרו כנגד ד' בנים כו' זה דרך דרוש]. וראה גם באורוכה לקו"ש חכ"ז ע' 185 ואילך [וראה שם, דכוונת רש"י כאן (בד"ה שלאחז"ז) „דברה תורה כנגד ד' בנים כו'" אינה לשאלות בעניני פסח, אלא „דברה תורה" בכלל (וגם שאלת הבן חכם (בפ' ואתחנן) אינה בעניני פסח). ע"ש].

39) יג, יא־יג.

40) שם, יד־טו.

41) היינו אצל האבות, משא"כ אצל הבנים (דלא כהדור דיוצאי מצרים, שגם הבנים יצאו כו') – ראה לעיל סעיף א.

42) כמו בק"ש (פ' ציצית).

43) פרשתנו יג, ב.

עה"פ[44] „והי' כי יביאך ה' אל ארץ ה־כנעני" פרש"י „יש מרבותינו[45] שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים ב־מדבר, והאומר שקדשו מפרש[46] ביאה זו לומר אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם". והיינו, שלפירוש הא' (והעיקרי) הבכורות שנולדו במדבר לא נתקדשו[47] (ובפשטות כוונת רש"י רק להנולדים במדבר, אבל הבכורים שהיו במצרים ע"פ פשוטו ש"מ נתקדשו[48], כמפורש לעיל „קדש לי כל בכור" (בלי תנאי „והי' כי יביאך גו'"), וכמפורש ברש"י כנ"ל „קניתים ע"י שהכיתי בכורי מצרים"[49]; אבל יש פירוש שני שגם הנולדים במדבר נתקדשו.

ולדיעה השני' קשה — מדוע נאמר כאן הלשון „מחר", דאא"פ לפרש שה־שאלה היא מחמת שנמצאים בתקופה חדשה, כי תקופת שהותם במדבר אינה תקופה חדשה (ממש), שהרי דור יוצאי מצרים עדיין היו חיים וקיימים[50]? ולכן מקדים רש"י „יש מחר שהוא עכשיו", ובזה מרמז רש"י, שלפי הדיעה שגם הבכורות שנולדו במדבר נתקדשו ואין התחלת מצות בכור לאחרי שיבואו ל־ארץ, מסתבר לפרש „מחר" דכאן — „מחר שהוא עכשיו"[51], שכשיראו שהאב מקיים מצות בכור*[51], ישאל תיכף לאח־רי זה — „מה זאת" (כנ"ל סעיף ג בפירוש „יש מחר שהוא עכשיו").

ח. מיינה של תורה בפרש"י[52]:

בפרש"י זה — „יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן" — י"ל דמ־רומז לשני סוגי „בנים" השואלים שאלות „מחר". „בנים" של „מחר" הם בני הדור הבא, ויש בהם שני אופנים: „יש מחר שהוא עכשיו" — הוא אמנם בן, מהדור הבא, אבל בתוכן מהותו הרי הוא חי ונמצא „עכשיו", כי אינו נפרד מאביו, אלא הוא חי אותם החיים של האב, חיי היהדות, ומהווה המשך (אבל) ישר („מחר") של האב. ובזה אין חידוש, ד־כאשר „בן" זה שואל שאלות ביהדות (ל־היותו עדיין במצב של בן) — חייבים להשתדל לענות לו כדי שיוכל לעבוד את ה' בשמחה וחיות.

אבל — „יש מחר שהוא לאחר זמן", בן כזה שאין לו קשר ושייכות לאופי החיים של האב, והרי הוא מ„תקופה חדשה", דור חדש „אשר לא ידע את יוסף"[53]; ומובן שסוג ה„שאלות" של „בן" זה, אינן

---

44) יג, יא.

45) בכורות ד, ב.

46) שם ה, רע"א.

47) צע"ק לשון רש"י, שהרי מפורש (במדבר ג, מ ואילך) „פקוד כל בכור זכר לבנ"י מבן חודש ומעלה", ש„בן חודש" אז הרי נולד במדבר (וכ־קושיית הגמ' שם (ד, סע"ב), ולכן מסיק שהפלוגתא היא רק אם „קדשו ולא פסקו" או „קדשו ופסקו". ע"ש).

48) ראה גם רמב"ן עה"ת שם „ע"ד הפשט".

49) וכמפורש לקמן בפ' במדבר (ג, יב־יג. שם, מ ואילך).

50) אלא י"ל דאף שמצות בכור התחילה תיכף במדבר, מ"מ לא ישאלו הבנים עד ל„מחר" — „לאחר זמן" (בתקופה חדשה, לאחרי תום כל הדור של יוצאי מצרים).

51) ולהעיר שבדפוס שני דפרש"י ליתא התי־בות „כגון זה". ועפ"ז שפיר י"ל שכוונת רש"י שכאן יכולים לפרש בשני אופנים.

*51) „עכשיו" היינו בעת קיום הציווי במדבר (לא זמן אמירת הציווי, ביצי"מ).

52) ראה גם לקו"ש חי"ו ע' 268 ואילך.

53) ל' הכתוב — שמות א, ח. וראה שיחת ש"פ וישב תשמ"ח השייכות לדורנו בפרט, שנשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שמו (הראשון) „יוסף". ולהעיר, שהסתלקותו היתה בש"פ בא (יו"ד שבט השי"ת).

באות רק מחמת חסרון ידיעה, אלא שאופן החיים ע"פ תורה ומצות בהידור כו' הוא דבר חדש וזר אצלו ואינו לפי רוחו.

וזוהי הוראת התורה – דגם "בן" כזה, מכיון שהוא "בנך", הרי זוהי אחריות שלך (וזכותך) לענות על שאלות של בן זה, ולקרבו תחת כנפי השכינה.

וע"י שעוסקים עם כל סוגי הבנים של עם ישראל, מעמידים את "צבאות ה'"[54], שיזכו בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות[55], ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ בא תש"ל)

---

54) פרשתנו יב, מא. נת' בהמשך ההילולא – באתי לגני השי"ת – פ"י ואילך.

55) מיכה ז, טו.